

Capitolul II.

Căsătoria – o instituție în schimbare

2.1. Căsătoria – aspecte juridice și evoluția socială

Am putea înțelege mai bine dinamica relațiilor relațiilor de astăzi dacă știm câte ceva despre modul în care trăiau oamenii din alte timpuri și din alte societăți. Prin urmare, în acest subcapitol ne vom îndrepta atenția către aspectele juridice și evoluția istorică a căsătoriei și familiei.

Căsătoria, ca „uniune liber consimțită dintre un bărbat și o femeie între care se stabilesc anumite drepturi și obligații legale” (Apostu, 2015, p.249), reprezintă acea unitate conjugală care se dorește a fi indisolubilă. Altfel spus, căsătoria reprezintă legătura dintre doi indivizi de sexe opuse care trăiesc împreună, având o relație aprobată și recunoscută, atât social cât și juridic. Există căsătorii exemplare sau căsătorii de aparență, ce sunt doar niște fațade; există cupluri bazate pe dragoste în afara căsătoriei și altele care nu sunt nici căsătorii și nici dragoste, ci simple aventuri. Împotriva opiniilor generale cu privire la gradul ridicat de funcționalitate al cuplului marital, există o categorie mai mică de specialiști care-i neagă valoarea. Astfel, Lévi-Valensi a ajuns la concluzia șocantă potrivit căreia „instituția căsătoriei este în istorie un act prematur. Prematurizare necesară maturizării pe care o schițează, dar totuși prematurizare” (Lévi-Valensi, 1983, p.18).

Idea fundamentării unei relații pe termen lung pe dragoste romantică s-a răspândit de-abia recent în societatea noastră și nu a existat niciodată în majoritatea celorlalte culturi. Numai în vremurile moderne, în societățile occidentale industrializate, a început să se facă o legătură între

dragoste și căsătorie. John Boswell, istoric al Europei medievale, a remarcat cât de neobișnuite sunt ideile noastre moderne despre dragostea romantică. „În Europa premodernă, căsătoria începea de regulă cu un aranjament referitor la proprietate, continua cu creșterea copiilor și se sfârșea în dragoste. În realitate, puține cupluri se căsătoreau din dragoste, dar majoritatea ajungeau să se iubească pe măsură ce își gospodăreau împreună casa, își creșteau copiii și împărțeau aceleași experiențe de viață. Aproape toate epitafurile dedicate de văduvi denotă o afecțiune profundă. În cea mai mare parte a Occidentului modern, dimpotrivă, căsătoriile încep din dragoste, continuă cu creșterea copiilor (dacă există) și se sfârșesc – adesea – cu discuții despre proprietăți, într-un punct în care iubirea lipsește sau reprezintă doar o amintire îndepărtată” (Boswell, 1995, p.21).

În Europa Evului Mediu, de regulă, nimeni nu se căsătorește din dragoste. De aici și zicala medievală: „Dacă cineva își iubește soția cu patimă, aceasta înseamnă adulter”. În acele vremuri, bărbatul și femeia se căsătoreau în principal pentru a-și păstra proprietatea în interiorul familiei sau pentru a crește copii care să muncească în ferma familiei. Odată căsătoriți, era posibil ca ei să devină tovarăși de viață apropiați, acest lucru întâmplându-se după căsătorie, mai degrabă, decât înainte. Constanța Ghițulescu susține ideea conform căreia în relația maritală, „fiecare soț este o rotiță cu rol în funcționarea <<mașinării>> conjugale” (Ghițulescu, 2004, p.231). Totodată, soțul trebuie să se îngrijească de economia familiei, „să producă” și să aducă în casă, îndeplinirea acestei îndatoriri reflectându-se în „haine”, „bijuterii”, „hrană”, „slugi”, „casă”; în acest mod un soț își manifestă grija față de familie și își arată „dragostea” față de soție. În schimb, soția trebuie să „chivernisească” ceea ce primește, contribuind la bunăstarea familiei, „să-și cunoască soțul de bărbat și stăpân”, adică să-i fie supusă și fidelă (ibidem).

Iubirea romantică a fost privită cel mult ca o slăbiciune și, în cel mai rău caz, ca un fel de boală. Boswell vorbește, pe bună dreptate, despre o „posibilă obsesie a culturii moderne industriale” pentru dragostea romantică: „Cei implicați în acest <<tumult al iubirii>> tind să o considere indiscutabilă ... Prea puține culturi premoderne sau contemporane neindustrializate ar fi de acord cu punctul de vedere – necontestat în Occident – conform căruia <<scopul în viață al unui bărbat este de a iubi o femeie, iar scopul în viață al unei femei este de a iubi un bărbat>>. Majoritatea oamenilor, din toate timpurile și locurile, ar considera aceasta o măsură foarte slabă a valorilor umane!” (ibidem, p.19).

În zilele noastre, lucrurile se află la polul opus în comparație cu epoca trecută, întrucât majoritatea oamenilor cred că o relație bună se întemeiază pe comunicare emoțională și intimitate. Fără îndoială, intimitatea și comunicarea sentimentelor erau importante pentru o căsătorie reușită, dar nu constituie temeiul acesteia. Pentru cuplul modern însă, ele sunt fundamentale. Comunicarea este, în primul rând, modalitatea de stabilire a unei relații trainice și rațiunea continuării sale. O relație reușită este una între egali, în care fiecare parte are drepturi și obligații egale. Într-o astfel de relație, fiecare persoană este respectată și dorește ceea ce este mai bun pentru celălalt. Discuția, sau dialogul, este lucrul cel mai important pentru a face ca relația să meargă. Cel mai bine este atunci când partenerii nu se ascund unul de celălalt, existând încredere reciprocă. În sfârșit, Anthony Giddens susține că „o relație reușită este una lipsită de orice putere arbitrară, constrângere sau violență” (Giddens, 2000, p.58).

Se remarcă faptul că, din cele expuse anterior, în perioada medievală, aranjamentele maritale aveau la bază tranzacții materiale între familii. Astăzi, căsătoria este „liber consimțită”, potrivit articolului 259 care precizează conceptual că este „uniunea liber consimțită dintre un bărbat

și o femeie, încheiată în condițiile legii” (Codul Civil, 2012), evitând încercările minoritățile sexuale de a interpreta juridic din propria perspectivă. Consimțământul liber la căsătorie este un drept firesc al fiecărei persoane care urmează a întemeia o familie.

Dacă înainte, mariajul era centrat spre „noi”, astăzi, prevederile legislative îi dau posibilitatea partenerului să se orienteze mai mult spre sine. Așadar, „legislativul crează structura unor relații postmoderne în care binele personal primează binelui comun, familial, în care *Eu* este prioritar lui *Noi* (Apostu, 2015, p.255). De exemplu, în ceea ce privește regimul separației de bunuri și convenția patrimonială, „fiecare dintre soți este proprietar exclusiv în privința bunurilor dobândite înainte de încheierea căsătoriei, precum și a celor pe care le dobândește în nume propriu după această dată” (art. 360 din Codul Civil). Ideea de separare a bunurilor, deși partenerii sunt căsătoriți, conturează un nou tip de atitudine maritală și anume, individualismul juridic, care contribuie la „o diminuare a nivelului clasic de solidaritate în favoarea unei mentalități precaute, orientate spre sine” (Apostu, 2015, p.255). Totodată, Jane Lewis susține că „individualismul este în mod necesar egoist și distructiv, care, la rândul său, ridică probleme în ceea ce privește reglementarea familiei” (Lewis, 2001, p.55), analizând modul în care s-au erodat vechile reguli și ceea ce se întâmplă ca rezultat la nivelul relațiilor conjugale.

De asemenea, observăm faptul că, se face tranziția de la „solidaritatea mecanică”, specifică societăților tradiționale, „în care membrii se aseamănă între ei, trăiesc sentimente similare și sunt animați de o conștiință colectivă” la „solidaritatea organică”, specifică societăților moderne caracterizate de „heterogenitatea indivizilor”, precum și de „conștiința individuală” a acestora (Durkheim, 1964/2001, p.80). Cu alte cuvinte, se trece de la individul solidar, cu

imperativele pe care comunitatea culturală i le impune, la acel individ care are acces la autonomie, construindu-și propria fericire. Construcția fericirii are o orientare individuală, celălalt fiind persoana prin care dorințele individuale devin realizabile. Un bun exemplu îl reprezintă protejarea patrimoniului personal, care devine „strategia de siguranță” a mariajelor din epoca contemporană în care „vulnerabilitatea de-a oferi devine mai degrabă un risc, decât o dovadă de încredere pentru partenerul iubit” (Apostu, 2015, p. 256). Așadar, în loc ca partenerii să devină solidari, își fundamentează individualismul, chiar în momentul în care ar trebui să își declare iubirea. Trecerea de la accentul pus pe viața de cuplu la un accent individualist poate fi înțeles ca o modalitate de a proteja propriile sentimente, propria intimitate și propriile valori. Individualismul este expresia crizei legăturilor sociale rezultat din „refuzul de a supune viața privată legii și controlului social” (Dubar, 2001, p.73).

Un alt aspect important al căsătoriei este monogamia: „este interzisă încheierea unei noi căsătorii de către persoana care este căsătorită” (art. 273 din Codul Civil). Moralitatea monogamiei este apărută și de articolul 306 din Codul Penal care pedepsește bigamia cu închisoarea de la 1 la 5 ani pentru persoana care, căsătorită fiind mai încheie o altă căsătorie, și de la 6 luni la 3 ani pentru persoana necăsătorită care se căsătorește cu o altă persoană despre care știe că este căsătorită. Căsătoria poligamă a fost acceptată doar din punct de vedere religios, fiind privită ca o „prescripție divină”, fapt care explică supunerea necondiționată a femeilor. Astăzi, căsătoriile poligame sunt tolerate din ce în ce mai puțin, fiind văzute ca o „ierarhizare rigidă a relațiilor dintre sexe”, ce atestă superioritatea bărbatului asupra femeii (Apostu, 2015, p.258).

Prevederile legislative atenționează asupra validității căsătoriei, precizându-se în articolul 279 din Codul Civil faptul

că mariajul se poate realiza doar de către ofițerul stării civile, la sediul primăriei, existând puține excepții de la regula locației. Scopul prioritar al acestei prevederi protejează statul de o eventuală dublură de autoritate care să autentifice, fie și formal, o relație conjugală. Astfel, statul pretinde întâietatea oficializării mariajului înaintea oricărei alte instituții laice sau religioase, „având o orietarea strict administrativă”, în timp ce, teologia își asumă dreptul de „responsabil moral” în așa fel încât, tinerii care stau împreună și nu intenționează să se căsătorească, au posibilitatea de a primi binecuvântarea bisericii prin consimțirea slujbei de logodnă (ibidem, pp. 260-261). Pentru Antim Ivireanul, primul scop al căsătoriei îl constituie procreația: „nunta iaste împreunarea bărbatului cu muierea spre îndeplinirea dumnezeescului acela cuvânt: creșteți și vă înmulțiți” (Ivireanul, 1996, p.333). Un al doilea scop ar fi grija pe care cei doi soți trebuie să o arate unul față de celălalt, iar cel de-al treilea „încetarea pohtei cei trupești”. Cu alte cuvinte, actul sexual devine legitim numai în interiorul unei legături licite, deoarece „pentru curvie fieștecarele a sa muiare să aibă și fieștecare pre al său bărbat să-l aibă” (ibidem, p.334).

Conform articolului 272 din Codul Civil, tinerii se pot căsători începând cu vârsta de 18 ani. Cu toate acestea, există și excepții, în sensul că tinerii se pot căsători și de la vârsta de 16 ani dacă obțin acordul părinților. Prevederile aceluiași articol descrie și cazul în care voința unuia dintre părinți este împotriva mariajului, situație în care, instanța de tutelă poate decide mai presus de voința părintelui „având în vedere interesul superior al copilului” (art. 272 din Codul Civil).

Tot o condiție a căsătoriei este și comunicarea reciprocă a stării de sănătate. Partenerii au dreptul de a decide asupra unei căsătorii în care unul dintre soți are o problemă medicală care ar putea afecta viața de cuplu. Astfel, legea protejează familia de abuzul de a ascunde o boală care poate

crea probleme vieții de cuplu: „Căsătoria nu se încheie dacă viitorii soți nu declară că și-au comunicat reciproc starea sănătății lor” (art. 278 din Codul Civil). Dovada comunicării stării de sănătate se face prin atașarea unui certificat medical care atestă faptul că soții sunt apți pentru întemeierea mariajului.

Oficializarea căsătoriei presupune respectarea unor condiții legale care să ofere fiecărui partener securitatea juridică a familiei. Astfel, cadrul juridic, prin resursele sale, oferă „mediul optim dezvoltării vieții de cuplu” (Apostu, 2015, p.262). În pofida imaginii stereotipizate cu privire la caracterul restrictiv al căsătoriei, drepturile și obligațiile familiei, așa cum sunt descrise în Codul Civil, „nu presupun o sumă de condiții rigide care condiționează viața, voalând libertatea partenerilor, ci încearcă să ferească grupul conjugal de anumite acțiuni care pot afecta stabilitatea maritală” (ibidem, p.265). De asemenea, căsătoria oferă o nouă imagine de status partenerilor și implică fidelitate, încredere și confirmarea dragostei reciproce, partenerii conjugali ajungând la un nivel superior de cunoaștere și funcționalitate. Evident, căsătoria și vitalitatea ei țin de gradul de compatibilitate, de factorii psihologici și sociali de socializare și manifestare, adică de homogamie: „gradul crescut de valori comune oferă cuplului posibilitatea de a crea un mediu intim cât mai profund din care partenerii își pot extrage energia de a se dezvolta, manifesta și echilibra reciproc” (ibidem, p.106). Astfel, atitudinile postmoderne se caracterizează printr-o evoluție către credințe maritale practice și individualiste, căsătoria devenind numai una dintre opțiunile posibile, „o datorie impusă de societate și mai puțin un mijloc de împlinire personală” (Popescu, 2009, p.83). Căsătoria devine un parteneriat, un schimb echitabil pentru parteneri, care durează atât timp cât le oferă celor doi satisfacții suficiente. „Dragostea confluentă”, sentimentul pe care se bazează noul

tip de relație, „este activă, contingentă și, prin urmare, contrară calităților de <<veșnicie>> și <<unicitate>> ale complexului iubirii romantice” (Giddens, 2000, p.62).

Societatea nu a lăsat niciodată doar la inițiativa indivizilor instituția căsătoriei ce asigură descendența și marchează existența grupurilor sociale. Căsătoria a găsit modalități de expresie ce au evoluat în timp și în spațiu potrivit contextului cultural și social, rămânând însă „un act ce angajează comunitatea în întregul ei atât în formele sale de expresie socială, cât și în viitorul ei biologic” (Druță, 1998, p.60). Toate societățile cunosc reguli foarte stricte, scrise sau nescrise, ce definesc instituția căsătoriei, formulând interdicții în ceea ce privește modul său de realizare.

2.2. Surse de stabilitate în cuplul românesc

Stabilitatea cuplului este greu de încadrat într-o structură generală. Diversitatea de a fi, de a se manifesta în cuplu, modalitatea diferită de manifestare funcțională, de distribuție a rolurilor conjugale și diferențele culturale sunt variabile dificile pentru a realiza o structură generală a stabilității vieții de cuplu. Vitalitatea unui relații maritale ține de prezența și consensul multor elemente din viața unui cuplu: funcționalitate, mediu cultural, formele în care au fost socializați, modelele parentale, aspirații, temperamente, capacitatea de interacțiune, toleranță, capacitatea de adaptare, de cooperare, de acceptare a statusului marital, a rolurilor conjugale etc.

Apreciind general, armonia familială poate fi înțeleasă din proximitatea emoțională dintre membrii ei, din capacitatea de comunicare, gradul de participare și cooperare la diferitele acțiuni sociale, congruența aspirațiilor, relația dependență – independență și de factorii exteriori care acționează individual sau asupra cuplului (Ghebrea, Matei, Mitrea, 1996, p. 351).

Poate că, prima sursă de stabilitate în viața unui cuplu la care ar trebui să ne gândim, ar fi gradul de cunoaștere reciprocă al partenerilor. Căsătoria nu înseamnă doar dorința de a se căsători a doi tineri ci, mai mult, ea implică și o perioadă suficient de mare de evaluare a partenerului. Înaintea deciziei maritale, partenerii ar trebui să cunoască felul de-a fi al celuilalt, modalitatea în care înțelege și se raportează la familie și la responsabilitățile sale, modalitatea în care își asumă rolurile, felul în care răspunde la nevoile emoționale, la cele de securitate, la necesitățile fizice, modalitatea în care este percepută distribuția resurselor, optica despre educația copiilor etc. Ar trebui să își evalueze reciproc nivelul de încredere, resursele de solidaritate construite în perioada premaritală, modalitatea de reacție în situații de stres etc.

General vorbind, unul dintre factorii cei mai importanți, atunci când vorbim de stabilitate maritală, este homogamia. Homogamia poate fi privit ca un concept general, o dimensiune extinsă care cuprinde o serie cât mai mare de elemente în armonie. Ea măsoară gradul de asemănare a partenerilor sub cât mai multe aspecte ale vieții: medii culturale, concepții de viață, nivel de educație, de trai, grad asemănător de aspirații, aceleași visuri, țeluri etc. Homogamia nu pretinde identitate dar merge pe premisa că, o asemănare cât mai mare între parteneri se oferă ca suport stabil de relaționare, de pretenție maritală și de stabilitate, în consecință. Gradul crescut de valori comune oferă cuplului posibilitatea de a crea un mediu intim cât mai profund din care partenerii își pot extrage energia de a se dezvolta, manifesta și echilibra reciproc.

Pe de altă parte, construirea treptată a unui mediu intim este esențială pentru o relație maritală stabilă. H. S. Kaplan consideră intimitatea cea sursă particulară a două persoane de a fi aproape sub aspect emoțional. Ea asigură motivațiilor fundamentale ale cuplului o sursă nelimitată de

energie, o rezistență crescută la stres și o miraculoasă „imunitate” psihosocială. Intimitatea răspunde nevoilor de protecție, de acceptare necondiționată reciprocă și satisface nevoile de apartenență socio-afectivă, conferind partenerilor un reconfortant remediu împotriva neliniștei, temerilor pe care le-ar presupune singurătatea. (Mitrofan și Ciupercă, 1998, p. 250). Or, tocmai acestea atestă importanța cunoașterii cât mai mari a partenerului și necesitatea construirii unui mediu intim ca formă de aprofundare și fundamentare a funcției de solidaritate conjugală.

Valoarea pe care o conferă intimitatea vieții de cuplu constă în faptul că însăși realizarea ei presupune un grad superior de creștere a compatibilității care face posibilă apropierea tot mai mare dintre parteneri și, prin extensie, crearea unui spațiu comun care însumează elementele de încredere reciprocă, valorile cuplului, visurile sale, idealurile comune etc.

Ea răspunde nevoilor de protecție și acceptare necondiționată, satisface nevoia de apartenență socio-afectivă și devine o sursă nelimitată de energie, o rezistență crescută la stres și creează acea „imunitate psiho-socială”. Ca efect, funcția de bază a intimității este dezanxietatea, consolidarea sentimentului acceptării de sine și confirmarea importanței și valorii fiecăruia pentru celălalt (I. Mitrofan, N. Mitrofan, 1996, p.152).

Trecerea de la o etapă la alta a unei relații trebuie să surprindă o creștere în intimitate iar această tranziție are nevoie de parcurgerea corectă a fiecărui stadiu din viața de cuplu. Acest lucru înseamnă că pentru fiecare etapă, diferențele și eventualele conflicte trebuie rezolvate la timp și nu amânate. Evaluarea parcurgerii succesive a stadiilor de intimitate poate fi expresia gradului de stabilitate a unui cuplu. Mergând pe schema lui Gary Smalley putem observa cinci stadii de intimitate care surprind cuplu de la prima sa fază de

interacțiune până la cel mai profund nivel. Astfel, consideră autorul, primul stadiu îl reprezintă vorbirea „în clișee”. Schimbul de clișee relaționale reprezintă prima etapă a interacțiunii cuplului care presupune vorbirea superficială, fără profunzime, momentul în care interlocutorii culeg primele informații despre celălalt și pun bazele necesare interacțiunilor ulterioare. A construi o discuție fără prea multe idei comune, fără experiența unor discuții anterioare pare destul de dificil pentru construirea unei conversații, motiv pentru care, partenerii preiau din experiențele sociale generale subiecte comune pe care, treptat încearcă să le personalizeze cu propriile idei, timp în care încep să se descopere. Această etapă reprezintă o primă fază de tatonare într-o relație. Al doilea stadiu de intimitate identificat de autor este stadiul „faptelor concrete” (Smalley, 2005, p. 21). Dincolo de perioada inițială când partenerii se evaluează și autoevaluează în raport cu celălalt, stadiul faptelor concrete reprezintă perioada în care partenerii dezvoltă o relație pe un minim de repere concrete, fixe. Astfel, comunicarea este mai eficientă, ea produce efecte mai precise iar conturarea elementelor comune le dă partenerilor posibilitatea de a relaționa la un nivel în care faptele și vorbele pot contribui real la creșterea calității și intimității relației lor. Fiecare persoană acționează pe baza semnificației pe care o au lucrurile pentru ea și din această cauză, a învăța să se asculte reciproc, a relaționa dincolo de stereotipuri și clișee devine strategia prin care crește nivelul de cunoaștere reciprocă (Mertens, 2004, p. 47).

Dacă la primele două niveluri, partenerii s-au cunoscut și, în baza informațiilor obținute au putut comunica la o anumită intensitate, stadiul al treilea al relației surprinde momentul „împărtășirii opiniilor”, moment în care datele obținute anterior sunt sintetizate și trecute prin filtrul valoric personal. În baza acestei analize, a asemănarilor sau diferențelor, partenerii își împărtășesc opiniile, dorințele,